

V verhalen uit de achterkamer

Dit artikel is gebaseerd op de verhalen van Ellis Lehman Pareira over haar onderduiktijd. Zij was in de Tweede Wereldoorlog ondergedoken bij Heiltje en Wop Kooistra in de Utrechtse Rivierenwijk.

Ellis is jodin. Ze woont nu in Israël en vertelt regelmatig aan groepen mensen, ook op school, over haar ervaringen in de oorlog. Haar verhalen zijn enkele jaren geleden op een videoband vastgelegd, zonder de toeters en bellen van een studio en de glamour van een interviewer, het gezicht soms maar half in beeld, en van een waardeloze geluidskwaliteit. Toen de redactie daar vorig jaar tegen aanliep was onze eerste reactie afwerend. De herdenking van 1995 was net achter de rug, in menige school was het materiaal over de oorlog in de kast opgeborgen en de docenten vonden het even genoeg geweest. Toch was onze belangstelling voor het wel en wee van deze mensen die onder bijna onmogelijke omstandigheden door een verschrikkelijke tijd heen gekomen zijn, zo groot, dat we besloten hebben de ervaringen van Ellis te publiceren. Vooral omdat haar verhaal in Nederland niet zo bekend is en het appelleert aan heel algemene menselijke waarden, waar ook onze huidige samenleving zijn voordeel mee kan doen. Het is een spannend verhaal, maar ook een boodschap over waarden en normen die gehoord moet worden.

Op de videoband is vooral Ellis, nu ongeveer 75 jaar, aan het woord. Maar ook Heiltje Kooistra, nu ruim 80 jaar, bij wie het gezin Pareira ondergedoken was, vertelt het een en ander. De redactie heeft met de videoband als bron geprobeerd er een leesbaar verhaal van te maken.

Ellis vertelt:

Het verhaal van Ellis begint in juni 1942. De familie Pareira besloot toen onder te duiken. Ellis woonde in de Deventerstraat in Scheveningen en was de oudste dochter in het gezin. Zij en haar vader hadden een oproep gekregen dat ze moesten gaan werken in Polen. Maar er gingen vreemde geruchten rond over Polen. Zo was er een familielid van de Pareira's gestorven. Men had bericht gekregen dat hij een gecompliceerde blinde darmontsteking had gehad. Maar mevrouw Pareira die wat medische kennis had, zei dat ze zeker wist dat een blindedarmontsteking operatief te verhelpen was. Daar hoefde je niet meer aan dood te gaan. Meneer Pareira vertrouwde die Duitsers voor geen cent na wat hij allemaal aan verhalen had opgevangen en besloot niet te reageren op de oproep, maar om onder te duiken.

Onderduiken was niet iets dat je zomaar even deed. Wie zorgde voor het geld dat je nodig had, wie had de contacten met organisaties die mensen hielpen onderduiken. Gelukkig voor de familie Pareira was er iemand die hen wilde helpen. Meneer Pareira werkte op een sigarenfabriek van een in die jaren bekend merk, Ritmeester. De directeur van dat bedrijf was bereid hem te helpen. Tijdens de hele periode dat de familie ondergedoken zat, zorgde hij voor het geld en in de beginperiode zorgde hij ook voor veilige adressen.

Op een ochtend in juni 1942 gingen vader en moeder Pareira, hun zoon Bob en hun dochter Ellis, een voor een met alleen een schooltas bij zich met daarin enkel de hoogst noodzakelijke spulletjes op weg naar een onzekere toekomst.

Ellis vertelt: ik was de laatste die het huis verliet. Ik was toen 18 jaar. Iedere stap die ik zette voerde mij verder weg van mijn zo vertrouwde ouderlijke woning in Scheveningen waar net het strandseizoen weer begonnen was, en dichterbij het onbekende eerste vluchtadres. Het was net of er een afgrond viel tussen mij en mijn

huis. En bij iedere stap werd die afgrond breder, steeds breder.

Vanaf dat moment was ik plotseling volwassen. Het vrolijke en springerige dat zo kenmerkend voor mij was, en ook het kinderachtige en egoïstische in mijn gedrag dat mijn moeder mij zo vaak had verweten, moesten verdwijnen. Ik werd een soepel en meegaand persoon; dat was de enige manier om het er levend vanaf te brengen.

Het meisje van weleer zou nooit meer terugkeren.

De eerste onderduikperiode was de moeilijkste tijd. Het was ook een zeer verwarrende tijd. De Pareira's moesten vluchten van plaats naar plaats. Dan weer een nacht in een kelder, dan weer een nacht in een schuurtje, dan weer een nacht bij mensen waar ze eigenlijk helemaal niet welkom waren. Altijd maar op de vlucht, angstig om je heen kijken of er ergens een Duitse controle stond. Doodsbang zijn en toch doen alsof er niets aan de hand is.

Bij Wop en Heiltje Kooistra

De Pareira's kwamen tot betrekkelijke rust toen ze eindelijk in Utrecht bij de familie Kooistra introkken. De vader van het gezin heette Wop en de moeder Heiltje. Een jong echtpaar, beiden eind twintig. Ze hadden midden 1942 drie kinderen, Rietje van 1, Anneke van 6 en Rommy van 12 uit het eerste huwelijk van Wop. Ondanks het kleine leeftijdsverschil tussen Ellis en Heiltje (ongeveer 5 jaar) was er toch een grote emotionele afstand tussen hen in die bezettingsjaren. Heiltje was een soort tweede moeder. Voor iedereen die in haar huis ondergedoken zat, was zij het onbetwiste middelpunt, ondanks het feit dat haar man, de charismatische Wop, een heel grote indruk maakte.

Ellis vertelt: Het kleine huisje van de familie Kooistra, een rijtjes huis in Utrecht, werd door ons het gummie huisje van Kooistra genoemd. Toen wij er aankwamen was er één joodse onderduiker. Steeds kwamen er mensen in nood aan de deur kloppen, en steeds weer was er plek. Als er écht geen plaats meer was bij de Kooistra's, zorgde Wop dat ze op andere adressen een veilig plekje vonden. Toen de oorlog voorbij was zaten we met acht Joden in de achterkamer en soms in de andere kamers verborgen.

De kinderen van Wop en Heiltje mochten niet weten dat er onderduikers in huis waren. Bij Rietje was dat geen probleem, ze was 1 jaar en had geen notie van wat er allemaal om haar heen gebeurde. Ook bij Rommy, toen ongeveer 12 jaar, ging dat wel. Zij was een rustig en gehoorzaam kind en leverde weinig complicaties op voor de onderduikers en haar ouders. Maar bij Anneke daarentegen was het echt een probleem. Zij was een jaar of zes, een leuk en levendig kind.

Anneke wilde zien wat er in de achterkamer gebeurde. Haar vader had wel gezegd: jullie komen niet meer in de achterkamer, daar zijn dingen van vader en daar kun je niet meer terecht. De deur was op slot. Maar Anneke pikte dat niet. Ze vertelde haar vader dat ze stemmen van mensen in de achterkamer had gehoord. Consequent zei haar vader telkens dat er echt geen mensen in de achterkamer zaten. Maar Anneke wilde toch zo graag weten wat er achter die gesloten deur te zien was. Zo is ze een keer naar buiten gelopen, de achtertuin in waar je op uit keek vanuit de achterkamer, waarin we zaten. Er hingen dikke, gebreide gordijnen voor het raam. Anneke ging met handjes boven haar ogen door het raam staan kijken, en wij, de onderduikers, zaten als bevroren en doodstil aan de tafel, maar ze zei: dag meneren.

En ze vertelde haar moeder dat er wel honderd meneren in die kamer zaten.

Ook voor ons, onderduikers, was dit moeilijk. Als we de kinderen hoorden lachen en zingen hadden we het vaak te kwaad. We hadden zo graag met hen willen spelen, verhaaltjes vertellen, knuffelen. Dat kon niet. Een kind van 6 jaar, zeker zo'n spontaan kind als Anneke kon gevaar opleveren. Als ze over ons aan haar vriendinnetjes zou vertellen, en als die het weer aan hun ouders zouden vertellen, dan zou het verhaal wel eens bij mensen terecht kunnen komen, die juist niet mochten weten dat in dit huis mensen ondergedoken zaten.

Lang na de oorlog vertelde Anneke me, dat ze op het moment dat ze van haar vader hoorde dat er geen mensen in de achterkamer zaten terwijl zij ze zelf gezien had, het vertrouwen in haar eigen mening volledig had verloren en dat dat haar voor de rest van haar leven heel onzeker heeft gemaakt.

De lichtpunten in die tijd voor ons, als je daarover kunt spreken, konden alleen maar de mensen zijn die voor ons zorgden. Wop en Heiltje waren daar keien in. Zij zorgden ervoor dat we niet volledig gek werden, met hun humor hebben ze ons en de andere joden er doorheen gesleept. Lichamelijk en geestelijk hebben ze ons verzorgd. Ze hebben ons gekoesterd, alsof wij hun bloedeigen kinderen waren. In die tijd van moord en

doodslag en geweld was het kleine huis een eiland van rust.

Niet dat we niet bang waren. Doodsbang waren we als we een auto in de verte hoorden. De Nederlanders hadden bijna geen auto's meer. Dus als je een auto in de straat hoorde, moest die van een NSB'er of van de Duitsers zijn. Nu nog kan ik 's nachts met een schok wakker worden als ik bij mij thuis in de straat een auto hoor. Gelukkig woon ik in een rustige buurt. Ze hadden iets Wop en Heil, dat rust bracht en optimisme uitstraalde. Ook mijn vader was een optimist. Al die lange dagen dat we in dat achterkamertje opgesloten zaten, heeft hij ons gezin steeds weer verteld hoe snel die oorlog voorbij zou zijn en dat alles weer snel normaal zou zijn en dat we weer normaal zouden kunnen leven. Al de dagen, weken, maanden, jaren in de achterkamer.

Het leven van alle dag ondergronds

Je zult maar niet van lezen houden, geen radio, geen tv, geen weekbladen en niets kunnen en mogen doen. Ellis vertelt over de dagelijkse gang van zaken: wij vonden lezen gelukkig wel leuk. Ook speelden we vaak samen bridge. Bob schreef prachtige gedichten en ik schreef in mijn dagboek.

Ik had zoals heel veel meisjes in die tijd en ook nu nog wel, een dagboek. Het zat bij de weinige dingen die ik in mijn boekentas mee had kunnen nemen. Ik had in Scheveningen een vriend gehad, van ongeveer mijn leeftijd. Ik was stapelverliefd op hem. In het begin van de onderduik kon ik soms heerlijk dagdromen over hem. Want die gedachtes konden die stomme moffen niet van mij afnemen. Mijn dagboek was eigenlijk in het begin een lange liefdesbrief. Later stopte ik met schrijven. Er was er niets meer te schrijven, omdat ik het gevoel had dat ik hem niet meer zou terug zien. Dat gevoel had ik al heel gauw. Ik werd van dat schrijven eigenlijk alleen nog maar heel triest. Wat had het allemaal voor zin?

De dagen gingen voorbij, maar hoe ze precies voorbij gingen kan Ellis niet meer navertellen. Dag in dag uit was alles hetzelfde. Er gebeurde nooit iets leuks. De toestand buiten werd steeds moeilijker. Er waren razzia's. Half Nederland was wel bevrijd, maar Utrecht niet. De Duitsers werden steeds lastiger. En in die toestand zaten ze maar in die achterkamer.

Ellis kan zich niet herinneren dat zij veel ruzie hebben gehad. Ze vertelt: mijn moeder was een echte diplomaat. Ze zorgde ervoor dat we ondanks de

verschrikkelijk moeilijke omstandigheden toch een hechte familie bleven. Met de andere mensen in het huis hadden we bewust niet al teveel contact. Die speelden veel rummy en een ruzie dat ze maakten. Moet je je voorstellen. Je bent een spelletje aan het spelen en krijgt een knallende ruzie met iemand die bijvoorbeeld echt vals speelt. Normaal begin je dan natuurlijk op zeer harde toon duidelijk te maken dat je daar niet van gediend bent. Maar zij konden alleen maar fluisterend de hoog opgelopen ruzie beslechten. Het waren vreselijke momenten in de achterkamer. Ik heb mijn kinderen met deze herinnering in mijn achterhoofd nooit leren kaart spelen.

Na enige tijd lieten Wop en Heil ons als de dag voorbij was en hun kinderen naar bed waren, ook in hun voorkamer binnen. De tussendeur ging dan open en het hele gezelschap ging naar de voorkamer. Soms zaten we te praten tot misschien wel 2 uur 's nachts. Wop vertelde zijn spannende verhalen uit de bijbel. Hij kon het niet uitstaan dat zijn joodse onderduikers stuk voor stuk zo onbijbels waren. Heel veel joodse mensen waren niet religieus en lazen nooit in de bijbel. Wop kon niet begrijpen dat mensen van het beloofde volk van Abraham, Isaak en Jacob hun eigen geschiedenis niet kenden. Daarom vertelde hij ons over Eretz Israel en wij kregen een sterk verlangen ernaar.

Als het nacht werd, sliep niet iedereen in een bed, want zoveel bedden hadden de Kooistra's niet eens. De kinderen sliepen met elkaar in één bed. Bob sliep in de huiskamer als de kinderen naar bed waren. Hij rolde zich in een klein Perzisch kleedje en dat was zijn bed. De oude heer Pam zat op twee fauteuils met de benen naar voren; mijn vader en moeder sliepen in een twijfelaartje boven; de familie Gans sliep in een kamertje met anderhalf bed. De kinderen sliepen in het voorkamertje boven en de Kooistra's in hun eigen kamer. Ik sliep in de achterkamer zittend op twee keukenstoelen, van die rechte stoelen, met de benen vooruit.

De dekens waren oude jassen. Dat had zijn reden. Als er een overval zou komen in de nacht dan rolde Bob zich uit het kleedje, meneer Pam stond op van de leunstoelen. De kinderen werden verspreid over de andere bedden. En iedereen, behalve de kinderen en Heiltje, ging het hok in. Alle oude kleren werden in zakjes gedaan en daar had Heiltje een prima verhaal bij als de Duitsers zouden vragen waar die troep voor diende.

Haar man zat zogenaamd in Duitsland en zij moest toch op een of andere manier aan de kost komen. Daarom herstelde zij kleren voor mensen uit de buurt om geld te verdienen.

Het engeltje van Kooistra

Een dergelijke moeilijke tijd kom je alleen door als je ook het nodige geluk hebt. En dat hadden de Kooistra's, de Pareira's en de Gansen.

Ellis vertelt: de familie Kooistra had een buurman die eigenlijk niet deugde. Toch tipte hij Wop en Heiltje als er weer een razzia op komst was. Hij heeft nooit laten merken dat hij wist dat Wop onderduikers in huis had. Waarschijnlijk waarschuwde hij met oog op Wop zelf want alle jonge mannen, dus ook Wop, moesten naar Duitsland om te werken in de Duitse fabrieken. De Duitse arbeiders zaten bijna allemaal aan het front en vooral de fabrieken die goederen vervaardigden voor de oorlog, moesten op volle sterkte blijven draaien. Daar werden burgers en krijgsgevangenen uit de omliggende landen voor gebruikt. Ettelijke keren moesten wij onder de grond na een waarschuwing van de buurman. En toch is er nooit iets gebeurd.

Wop die zogenaamd in Duitsland zat en wij, de onderduikers, gingen allemaal het gat in als er alarm was. Wop had een deel uit de vloer gezaagd en daar een luik van gemaakt. Met onze hulp had hij zand weg gehaald bij de fundamenteën van het huis. Dat was onze schuilkelder. Eerst kropen de jonge mensen in het gat en daarna de ouderen. Heiltje deed het luik dicht als ook Wop er in zat.

Als het luik dicht was, ging er vloerbedekking overheen, de kinderwagen werd er bovenop geplaatst en niemand kon zien dat daaronder een schuilplaats zat. Regelmatig werden er oefeningen gehouden tot vervelends toe. Maar we moesten blijven oefenen om in geval van alarm zo snel mogelijk onder de grond te komen. We deden het heel aardig. In twee minuten zat het hele spul erin.

Ellis kan er nog niet over uit. Overal werden er allerlei mensen opgepakt en ons, de acht joden in dat kleine huisje, met zoveel mensen die ervan hebben moeten weten, gebeurde niets. Een bijzonder groot wonder. Na afloop van de oorlog zeiden we tegen elkaar: boven het huis aan de Spaarnestraat zweeft een engeltje. En we noemden het 'het engeltje van Kooistra'. En dat engeltje van Kooistra hebben we na de oorlog meegekregen. Het zweeft boven ons. Iedere keer als er iets ergs gebeurt in de familie, dan komt er wel weer een moment dat het allemaal in orde komt.

'De andere kant'

Na de oorlog vertelden de Kooistra's aan Ellis over allerlei dingen 'de andere kant'.

Wij, de onderduikers, wisten natuurlijk niet dat Wop heel actief betrokken was bij de ondergrondse. Dat werd voor ons geheim gehouden. We vonden wel dat er soms vreemde dingen gebeurden, die we moeilijk konden begrijpen. Later, toen de verhalen loskwamen en niemand meer gevaar liep, werd het wel duidelijk. Eenmaal in de zoveel tijd trok Wop zijn knickerbocker aan met die elastieken van onderen en ging dan zogenaamd vissen. Hij was dan de hele dag weg. Hij bracht nooit ook maar een klein visje mee terug. Na de oorlog hebben we gehoord dat Wop niet ging vissen. Wop kreeg van de ondergrondse een stengun, die hij uit elkaar schroefde en verborg in zijn handige broek. De stengun was dagen daarvoor door Engelse vliegers naar beneden gegooid op een daarvoor afgesproken plek. Hij ging dan met een man of vrouw die ook lid van de ondergrondse was, naar zijn schoonmoeder toe. Zij had haar huis ter beschikking gesteld, maar wist van niks. De stengun werd bij haar thuis weer in elkaar geschroefd en dan kreeg die persoon les hoe je met die stengun om moest gaan.

Aan het eind van de oefening had de ondergrondse weer een nuttig lid erbij.

Maar Wop had zodoende natuurlijk geen vis. Hij vertelde dat hij eens uit onmacht een viswinkel was ingegaan om een klein visje te kopen. Maar de winkel had geen vis meer, want ieder gevangen visje was goud waard in die tijd van schaarste.

Hoe wij met zijn dertien steeds weer aan eten zijn gekomen mag een wonder genoemd worden. De boterhammen werden zo dun mogelijk gesneden en iedereen kreeg zijn stapeltje. De kapjes kregen mijn broer en ik, want, zei Wop: 'Jullie moeten er nog van groeien'. Er zat iets meer brood aan.

Wop zelf at nauwelijks iets. Het was ongelooflijk hoe iemand als Wop die zoveel werk verzette voor de onderduikers, voor zijn gezin en voor de ondergrondse met zo weinig eten toe kon.

Haar bewondering voor Heiltje kan Ellis nauwelijks verbergen. Ze ging op de fiets, zonder banden, naar boeren buiten Utrecht, ze had nogal wat relaties daar. Dan kwam ze bijvoorbeeld terug met melk. Op een keer kwam Heil weer van de boer en zij vroeg mij voor allemaal melk in te schenken en uit te delen. Ik vond dat geen bezwaar want dan had ik wat te doen. Ik telde de bekers die Heil had klaar gezet en zei: er ontbreekt nog een beker. En Heiltje, die toen zwanger was,

antwoordde: 'Nee, ik heb al gehad bij de boer'.

Ook moest ze wassen voor al die mensen. Daar stond ze bij de tobbe te wassen voor dertien mensen, acht joden en vijf uit haar eigen gezin. En voor al die mensen moest zij wassen zonder een stukje zeep.

Kerstmis en Chanoekah

In 1944 veranderde er eindelijk iets.

Ellis vertelt: het was voor Heiltje die toen zwanger was, veel te moeilijk om het werk en de zorg voor ons allemaal alleen op te vangen. De kinderen en toevallige langskomers werd gezegd dat mijn moeder en ik evacués waren. Want er waren overal evacués in het land omdat de mensen die aan de kust woonden verplicht werden te verhuizen. De Duitsers dachten dat de geallieerden vanuit zee in de tegenaanval zouden gaan om Nederland te bevrijden. Daarom werd de kust zeer zwaar verdedigd en daarbij konden ze zeker geen Nederlandse pottenkijkers gebruiken.

De kinderen mochten ons tweeën vanaf dat moment zien.

Op een dag kwam Heiltje de achterkamer binnen en vroeg of wij het niet erg vonden, dat de deur naar de voorkamer voor een keer gesloten bleef. Het was namelijk kerstmis en Wop en zij wilden een beetje samen zijn en bidden.

Natuurlijk was het niet erg. Moesten zij toestemming vragen aan ons, de onderduikers, om samen te mogen bidden? Wij realiseerden ons plotseling in wat voor moeilijk parket wij de Kooistra's al die tijd hadden gebracht. Wij zaten een beetje sip in die achterkamer. Dag in dag uit zaten ze met ons opgescheept, wat konden wij daar tegenover zetten? Helemaal niets en toch vroegen ze bijna verontschuldigend om samen te mogen zijn.

Er was toch iets vreemds. Want Heiltje liep zingend heen en weer en Wop speelde op het orgel een melodie die wij, de achterkamerbewoners niet kenden, maar die heel mooi klonk. En ineens ging de deur open en daar stond Heilje voor de ingang. Ze was in de derde maand, ze had al een flink buikje.

Ellis vertelt: "Ik heb later kunstgeschiedenis gestudeerd, ik heb een heleboel tekeningen en schilderijen van madonna's gezien, het mooiste van het mooiste, Rafael, da Vinci, maar ik heb nooit zo'n mooie madonna gezien als toen. Die jonge vrouw met haar gladde gezicht, die blik van liefde die ze ons toestuurde toen ze zei: komen jullie maar gauw binnen schatjes, jullie hebben zolang moeten wachten.

En daar in de voorkamer stond een taart op tafel, met

Wop en Heiltje Kooistra met hun onderduikers, twee militairen en de meisjes. Derde van rechts op de voorste rij is Ellis.

een krans er omheen en een geconstrueerde menorah met zes kaarsen, want het was chanoekah en kerstmis tegelijk op één dag*. En die taart was niet gemaakt van meel, suiker en boter, die was gemaakt van liefde en die proef ik nu nog op mijn tong."

Na de oorlog

De oorlog was voorbij en alle onderduikers mochten naar buiten. Alle bewoners van het kleine huis met zijn grote ruimte aan de Spaarnestraat hadden de oorlog overleefd. Ellis herinnert zich dat moment als de dag van gisteren.

Heiltje, blij en opgelucht na alle ellende, riep alle burens en zei: kom even kijken, zoiets heb je nog nooit gezien. Zij gooide de deur open en daar kwamen wij allemaal naar buiten. Henk, de zoon van de familie Gans was ook nog op bezoek. We kwamen naar buiten, een heleboel joden, we wandelden eindelijk de vrijheid in. De burens haalden een hele grote bloemenmand. En achter die bloemenmand stelden wij, alle bewoners van het huis aan de Spaarnestraat, ons op.

O ja, die soldaten op de foto?

Ik had die twee Tommies van de straat opgevisst. Wop

had aardappelen georganiseerd en die konden niet goed gekookt worden op dat spaarbrandertje dat de laatste maanden als kachel had gediend. Dat ging veel te langzaam. Wop kwam op het idee om de Engelsen om petroleum te vragen dan kon het petroleumstel weer gebruikt worden. Aangezien ik een beetje Engels kon spreken werd ik erop uitgestuurd om bij de soldaten petroleum te halen. Dat heb ik gedaan en ik kwam met twee soldaten en olie terug. Zodoende zijn die soldaten ook op de foto terecht gekomen.

* Een menorah is een kandelaar voor zeven kaarsen, die ook wel wordt gebruikt op chanoekah: het joodse inwijdingsfeest van de tempel - een soort feest van het licht net als kerstmis, dat een godsdienstige vulling heeft gekregen.

Ontheemd

Tijdens een verhuizing van het ene onderduikadres naar het andere maakte Ellis iets afschuwelijks mee.

Maar om de portce van het verhaal goed te kunnen begrijpen eerst dit. Veel Joodse mensen voelden zich echte Nederlanders. Ze waren er trots op dat ze al zolang in Nederland woonden. Hun voorouders waren al in de tijd van de inquisitie naar Nederland toe gekomen. Dat was rond 1600. De Spaanse koning verdreef toen alle Joden van het Iberische schiereiland. Er was maar één godsdienst geoorloofd en dat was het Rooms Katholicisme. Veel van de Joden vonden uiteindelijk veiligheid en vrijheid in de Republiek.

De familie Pareira was zeer koningsgezind. Voor de oorlog stonden ze langs de kant van de weg als de koningin het nieuwe parlementaire jaar opende. Prinsjesdag en Koninginnedag, dat waren echt feesten. Meneer Pareira was lid van de SDAP, een rooie, dat wel. Maar ze waren koningsgezind. En zij voelden zich echte Nederlanders.

Ellis liep op straat bij een van haar vluchten. Als het gezin Pareira verhuisde van plek naar plek, gebeurde dat volgens een vooraf bedacht plan. Een voor een verplaatsten ze zich. Meneer Pareira had daarbij de volgende redenering: als er een van hen gepakt zou worden, dan konden de anderen in ieder geval nog ontkomen. Ellis liep zodoende in haar eentje met haar schooltas in de hand en kwam voorbij een groep vrouwen die gewoon gezellig daar stonden te kletsen. Ze hadden ook haar broer Bob al voorbij zien gaan. Toen hoorde ze ze zeggen, de een tegen de ander, "Benne dat Nederlanders, het lijken wel joden".

Op dat moment kreeg ze een gigantische klap in haar gezicht. Ellis voelde zich Nederlander en was daar trots op, maar die Hollandse vrouwen vonden dat ze geen Nederlandse was. Met die opmerking troffen ze haar diep in haar hart. Ze was geen dief, want dan zou ze in ieder geval nog Nederlander zijn geweest, ze was geen moordenaar want ook dan zou ze nog Nederlander zijn gebleven. Maar ze was een jodin en dat was genoeg.

Ze voelde zich verraden door haar eigen landgenoten.